

بررسی ماهیت و رژیم حقوقی معاملات در بورس اوراق بهادار

مؤلف

علیرضا جعفری

انتشارات قانونی‌یار

۱۳۹۸

سرشناسه	: جعفری، علیرضا، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی ماهیت و رژیم حقوقی معاملات در بورس اوراق بهادار / مولف علیرضا جعفری.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۰ص.
شابک	: ۳۳۰۰۰۰ ریال ۳-۰۶۰-۲۲۹-۶۲۲-۹۷۸ :
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: بورس -- ایران
موضوع	: Stock exchanges -- Iran
موضوع	: بورس -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Stock exchanges -- Law and legislation -- Iran
موضوع	: بورس کالا -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Commodity exchanges -- Law and legislation -- Iran
موضوع	: اوراق بهادار -- ایران
موضوع	: Securities -- Iran
رده بندی کنگره	: /HG ۱۳۲/۵۷۲
رده بندی دیویی	: ۶۴۲۵۵/۳۳۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۹۸۱۵۶

انتشارات قائمیه یار

بررسی ماهیت و رژیم حقوقی معاملات در بورس اوراق بهادار

تألیف: علیرضا جعفری

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۳۴۰۰۰ تومان

شابک: ۳-۰۶۰-۲۲۹-۶۲۲-۹۷۸

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۹۵۲۶-۶۶۹۷۹۵۱۹ مرکز پخش قانون یار

تقدیم به:

روح پر فتوح پدر بزرگوارم

و سپاس بیکران بر همدلی و همراهی و همگامی مادر دلسوز و مهربانم

که سجده ی اینارش گل محبت را در وجودم پروراند

و دامان گهربارش لحظه های مهربانی را به من آموخت.

فهرست مطالب

۹.....	فصل اول
۹.....	کلیات
۲۱.....	فصل دوم
۲۱.....	مفهوم و ماهیت و انواع اوراق بهادار
۴۸.....	فصل سوم
۴۸.....	ماهیت حقوقی معاملات اوراق بهادار در بورس
۱۳۱.....	فصل چهارم
۱۳۱.....	رژیم حقوقی معاملات
۱۴۷.....	فصل پنجم
۱۴۷.....	نتایج
۱۵۱.....	فصل ششم
۱۵۱.....	بحث و نتیجه‌گیری
۱۵۵.....	منابع و مآخذ

فصل اول

کلیات

در این فصل به مفهوم و تاریخچه و اقسام بورس که شامل مفهوم لغوی و اصطلاحی و تاریخچه بورس اوراق بهادار در جهان و ایران و به نوعی دوره فترت و رکود بورس و دوره رونق بورس تقسیم‌بندی می‌شود و اقسام بورس به بورس کالا و بورس ارز و پول خارجی، بورس انرژی، بورس اوراق بهادار قابل دسته‌بندی می‌باشد که در این میان بورسی که بیشتر از همه در این تحقیق ملحوظ نظر بوده و به آن بیشتر پرداخته می‌شود، بورس اوراق بهادار آن هم از حیث ماهیت و رژیم حقوقی آن می‌باشد.

مبحث اول) مفهوم و تاریخچه

واژه بورس هم در لغت و هم در اصطلاح دارای معانی خاص خود است. که آن را در چند گفتار مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهیم.

گفتار اول) مفهوم لغوی و اصطلاحی بورس

بند اول - مفهوم لغوی

بورس^۱ واژه‌ای فرانسوی که در فرهنگ‌های لغت به معنی محلی که در آن عملیات اوراق اعتباری و سهام انجام می‌شود.^۱ و همچنین در معنی مغازه یا بازار خرید و فروش مبادلات ارزی

^۱-stock

و گاهی مکان مبادله آمده است.^۲ در کل می‌توان گفت که واژه بورس از نام خانوادگی شخصی به نام «واندر بورس»^۳ اخذ شده که در اوایل قرن پانزدهم در شهر بروژ^۴ در بلژیک می‌زیسته و صرافان شهر در مقابل خانه او گرد هم می‌آمدند و به داد و ستد پول و کالا و اوراق بهادار می‌پرداختند.^۵ این امر موجب گردید تا مکان‌های مزبور به نام بورس معروف شوند. مثلاً: «بورس نیویورک»، «بورس وال استریت».

بند دوم- تعریف اصطلاحی

در بازرگانی داخلی ایران، اصطلاح بورس به بازارهای اختصاصی کالاهای سرمایه‌ای، واسطه‌ای یا مصرفی اطلاق می‌گردد که در یک محدوده جغرافیایی واقع شده است و تعداد زیادی از عناصر عمده فروشی و خرده فروشی آن کالای خاص را دارند مانند بورس فرش در بازار تهران، بورس آهن، بورس سیمان و....^۶ برخی بورس را محلی می‌دانند که در آنجا اوراق بهادار یا کالاهای متحدالشکل برای خرید و فروش مورد عرضه و تقاضا قرار می‌گیرند. و بهای اوراق بهادار یا کالا در نتیجه عرضه و تقاضا تعیین و اعلان می‌شود.^۷ پس با توجه به تعریف فوق و تعاریف قبلی در کنار تعریف مقرر در ماده یک قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴ «بورس اوراق بهادار بازاری متشکل و خودانتظام است که اوراق بهادار در آن توسط کارگزاران و یا معامله‌گران طبق مقررات مورد داد و ستد قرار می‌گیرد. بورس اوراق بهادار در قالب شرکت سهامی عام تأسیس و اداره می‌شود»، معاملات عمده و خرید و فروش سهام و اوراق بهادار در آن توسط کارگزاران یا معامله‌گران ویژه بورس انجام می‌گیرد که به نوعی

^۱ - نفیسی، سعید، فرهنگ لغت (فرانسه- فارسی)، جلد ۱، انتشارات صفی‌علیشاه، بی‌تا، ص ۲۰۵.

^۲ - کاشانی آریان‌پور، عباس، فرهنگ لغت (انگلیسی- فارسی) تهران، انتشارات امیر کبیر، چاپ نوزدهم، ۱۳۸۰، ص ۱۹۱.

۴- vander borss

۵- Bruges

^۶ - امانی، علی و دوانی، غلامحسین، بورس، سهام و نحوه قیمت‌گذاری سهام، تهران، انتشارات کیومرث، چاپ اول، ۱۳۹۰،

ص ۴۰.

۷- <http://forum.irantrack.com/thread۳۱۲۵۲.html>

^۱ - ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، جلد سوم، تهران، نشر دادگستر، چاپ بیستم، پاییز ۱۳۹۰، ص ۲۳۱.

مدت دار بوده و این نوع معاملات را می توان به معاملات بیع سلف تشبیه کرد که در آن «الف» و «ب» بر سر کشت و زرع محصول کشاورزی به مقدار مشخص و قیمت معین توافق می نمایند که پس از تحویل محصول در موقع مقرر ثمن معامله در مقابل مبیع تحویل گردد منتهی در اینجا ثمن معامله تحویل گردیده و فروشنده مکلف به تحویل مبیع است. با توجه به این موارد که بورس محتمل بوده و با احتمال همراه و این احتمال هم در نوسان کامل است، بورس به قمار تشبیه می شود و بدین لحاظ مخالفینی هم پیدا نموده است.^۱

گفتار دوم: تاریخچه بورس اوراق بهادار

ایجاد و تأسیس بورس به گذشته و چند قرن پیش برمی گردد، که در اماکن متبرکه و زیارتگاهها و نزدیک معابر انجام می شد و در آنجا معاملات و معاوضه کالا با کالا صورت می گرفت. حال به بررسی تاریخچه پیدایش بورس اوراق بهادار در جهان و ایران خواهیم پرداخت.

بند اول) تاریخچه بورس اوراق بهادار در جهان

تاریخ پیدایش بورس به سال ۱۴۶۰ میلادی در شهر آنورس بلژیک می رسد و اولین بازار متشکل سرمایه به وجود آمد.^۲ فرم تکامل یافته ی نحوه مشارکت در سال ۱۶۰۲ میلادی و با تأسیس اولین شرکت سهامی عام در دنیا که یک شرکت چند ملیتی به نام کمپانی هند شرقی بود در تاریخ تجارت دنیا ثبت شد.^۳ «بورس اوراق بهادار به شکل آزاد» تا سال ۱۷۷۳ ادامه و انقلاب صنعتی بریتانیا را به ارمغان آورد و نیم قرن پس از آن «بورس اوراق بهادار لندن» همزمان با این فعالیت ها در خیابان وال استریت نیویورگ نیز بوجود آمد.^۴

بند دوم) تاریخچه بورس اوراق بهادار در ایران

^۲- ر.ک: کاظمی، محمدرضا، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، حقوق بورس اوراق بهادار در ایران، دانشگاه حقوق شهید بهشتی تهران، ۱۳۵۱، ص ۱۴.

^۳- <http://forum.irantrack.com/thread/31202.html>

^۴- امانی، علی و دوانی، غلامحسین، همان منبع، ص ۴۰.

^۱- <http://persia۰۸۰.Persianblog.ir/tag>

بورس اوراق بهادار تهران در سال ۱۳۴۶ تأسیس گردید. این سازمان از پانزدهم بهمن ماه آن سال فعالیت خود را آغاز کرد. طی یازده سال فعالیت بورس تا پیش از انقلاب اسلامی در ایران تعداد شرکت‌ها و بانک‌ها و شرکت‌های بیمه پذیرفته شده از شش بنگاه اقتصادی با ۲/۶ میلیارد ریال سرمایه در سال ۱۳۴۶ به ۱۰۵ بنگاه با بیش از ۲۳۰ میلیارد در سال ۱۳۵۷ افزایش یافت. توسعه اقتصادی به عنوان نخستین رویداد، تصویب لایحه قانون اداره امور بانک‌ها در تاریخ ۱۳۵۸/۳/۱۷ توسط شورای انقلاب بود که به موجب آن بانک‌های تجاری و تخصصی کشور در چهارچوب خاص ادغام و ملی شدند. در چهارچوب برنامه پنج ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی تجدید فعالیت بورس اوراق بهادار تهران بعنوان زمینه‌ای برای سیاست خصوصی‌سازی مورد توجه قرار گرفت. با توجه به افزایش حجم فعالیت در بورس طی سال‌های ۱۳۶۷ تا این اواخر تعداد بنگاه‌های اقتصادی در بورس تهران به بیش از سیصد شرکت افزایش یافته است. و شرکت‌های فعال در بورس هم دو دسته شرکت‌های تولیدی و سرمایه‌گذاری می‌باشند.^۱ با تصویب قانون جدید مالیات‌های مستقیم و قانون مالیات تعاون ملی برای بازسازی در اواخر سال ۱۳۶۷ و مهمتر از هر چیز تصویب قانون برنامه پنج ساله اول توسعه اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی موجب رونق بورس اوراق بهادار تهران و رشد حجم معاملات شد. بنا به ضرورت، مقنن در ۱۳۸۴/۹/۱ قانون بازار اوراق بهادار وضع شد. و آیین‌نامه اجرایی آن در ۱۳۸۶/۴/۳ از سوی هیأت وزیران تدوین و تصویب گردید. و اساسنامه سازمان بورس و اوراق بهادار در ۱۳۸۴/۱۲/۱۴ توسط هیأت وزیران در اجرای ماده ۵ قانون بازار اوراق بهادار تصویب گردیده است.

بند سوم) تاریخچه سیر تحولات بورس اوراق بهادار ایران پس از انقلاب اسلامی تاکنون (تا دوران معاصر)

می‌توان این دوران را به سه دوره خاص الف) دوره فعالیت بورس تهران از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ (دوره فترت و رکود)، ب) دوره رونق بورس سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۱، ج) از سال ۱۳۷۱ تا کنون، تفکیک نمود.

الف) دوره فعالیت بورس تهران از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۸ (دوره فترت و رکود)

در این دوره با بروز اعتصابات و تعطیلی واحدهای تولیدی و بازرگانی و مبارزات مردم بر علیه رژیم حاکم از اواسط سال ۱۳۵۷، که به دنبال آن یک دوره خروج سرمایه و ارز از کشور صورت گرفت، فعالیت بورس به حالت تعطیل و رکود درآمد و معاملات روی اوراق قرضه، به دلیل «بهره‌وری مشخص»، ربوی تشخیص داده شد، و به نوعی فعالیتش دچار وقفه گردید.

ب) دوره رونق بورس از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۱

دوره رونق بورس را می‌توان طی دوره آبان ماه سال ۱۳۶۸ تا خرداد ماه سال ۱۳۷۸ دانست، که معاملات بورس شدیداً رو به افزایش نهاد. روند رو به رشد بودن بورس در کنار برنامه خصوصی‌سازی تا حال نیز ادامه دارد. با رونق بورس تعداد شرکت‌های فعال در امر بورس تا سال ۱۳۷۱ به ۲۴۶ شرکت رسیده است.

ج) دوره رونق بیشتر بورس (۱۳۷۱ تا کنون)

توجه دولت به بورس در این دوره در قوانین ذیل متبلور است:

۱- تبصره ماده ۳۵ قانون بودجه سال ۱۳۷۸ کل کشور

۲- مواد ۹۴ و ۹۵ قانون برنامه سوم توسعه^۱

در سال ۱۳۸۴ با تصویب قانون جدید (۱۳۸۴) ما شاهد روند رو به رشد بورس می باشیم به نحوی که نقاط قوت آن را به شرح ذیل دانست:

۱- نظارت صحیح قانونی بر ارکان و نهادهای فعال بازار سرمایه.^۱

۲- تفکیک مقام عملیات از نظارت

۳- ساماندهی بازار اولیه

۴- ایجاد تنوع در ابزارهای مالی.^۲

مبحث دوم) اقسام بورس

حسب نیازهای متعدد انسانها و جوامع مختلف به انجام معاملات، اقسام بورس را می توان در چهار دسته مشخص با عناوین: بورس کالا، بورس پولهای خارجی و بورس اوراق بهادار، بورس انرژی تقسیم بندی نمود.^۳

گفتار اول - بورس کالا^۴

می توان گفت که هر گاه کالاها در بورس مورد ارزشیابی، قیمت گذاری و خرید و فروش و معامله قرار گیرند آن را بورس کالا گویند. و بورس مزبور را با نام آن کالا نامگذاری نموده اند. در تعریفی دیگر آورده اند بورس کالا، «بورسی است که در آن پاره ای از کالاها که مصرف عمومی دارد و زود فاسد نمی شود در آن مورد معامله واقع شود و غالباً این کالاها از مواد اولیه و محصولات کشاورزی است. در همین معنی بورس بازرگانی هم بکار می رود.»^۵

۲- www.daneshju.ir/froum/archive/t-۳۱۷۸۸.html

۳- مهران فر، محمدرضا، مفاهیم بورس اوراق بهادار، نشر چالش، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۹، ص ۱۸.

۳- مهران فر، محمدرضا، پیشین، ص ۱۸.

۲ - Commodity Exchange

۵- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ شانزدهم، ص ۱۱۶، ش ۹۱۰.

در بورس کالا انواع محدودی از کالا که متحدالشکل بوده و در بورس موجود نمی باشد از روی نمونه و یا مشخصات، مورد معامله واقع می شوند و علاوه بر آن معامله در بورس توسط کارگزاران بورس انجام می شود.^۱ البته در بورس کالا می توان گفت که معامله و خرید و فروش بدون حضور فیزیکی مبیع انجام می شود. هر چند اکثر معاملات در بورس را می توان از جمله معاملات کلی دانست و اینکه معامله از روی نمونه به عمل می آید، انتخاب نمونه دو طرف را از ذکر اوصاف مبیع (ماده ۳۵۱) بی نیاز می کند.^۲

کالاهای قابل عرضه در بورس بایستی دارای مشخصه ها و اوصاف ذیل باشند:

(الف) کالا مورد احتیاج و دارای مصرف زیاد باشد.

(ب) کالاها فاسد شدنی نبوده و اصولاً قابلیت بقاء و دوام را داشته باشند.

(ج) کالای ارائه شده جهت فروش متحدالشکل بوده و قابلیت تطبیق و انطباق با نمونه ارائه شده را داشته باشد.

(د) وفور و فراوانی کالای ارائه شده که بیشتر محصولات کارخانجات و در سطح کلان است تا در ارائه آن به بازار سرمایه با کمبودی مواجه نباشیم.

راه اندازی بورسهای تخصصی کالا در کشور در سال ۱۳۸۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و دولت وفق ماده ۱۸ قانون توسعه ابزارها مکلف به قیمت گذاری کالاهای جز دارو قرار گرفت. در بورس کالاها با قبوض انبارهای رسمی یا وارانته که یک سند قابل معامله است برخورد می کنیم،^۳ البته در جریان برخورد و فعالیت در این انبارها برابر ماده ۸

^۱ - ستوده تهرانی، حسن، پیشین، ص ۱۸۹.

^۲ - کاتوزیان، ناصر، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، تهران، انتشارات نشر میزان، چاپ هشتم، پاییز ۸۲، صص ۳۰۰ و

۳۰۱.

^۳ - قبوض انبار عمومی: قبوضی که حکایت از موجود بودن کالای دارنده قبض رسمی در انبار یا نزد خود دارد که مورد معامله قرار می گیرد و زمانی که تاجری جنسی را به انبار عمومی می سپارد، می تواند تقاضای صدور قبض رسید و برگه وثیقه بنماید و در موقع انتقال این قبوض کسی که کالا به او منتقل شده است و اولین کسی که کالا را به گرو در مقابل

تصویب‌نامه قانونی مورخ ۱۳۴۰/۶/۱۱ تأسیس انبارهای عمومی با مسئولیت تضامنی ظهرنویسان در مقابل دارنده برگ وثیقه نیز مواجه خواهیم شد. که نیازمند تشریح و تبیین ماهیت آنهاست.^۱

گفتار دوم - بورس ارز و پول خارجی^۲

در بورس ارز اقدام به خرید و فروش انواع و اقسام پول‌های خارجی می‌گردد. به نحوی که لغت ارز را به دو معنی ذیل آورده‌اند:^۳

الف) اسناد تجاری و بانکی که ارزش آنها به پول‌های خارجی معین شده باشد.

ب) پول‌های کشورهای خارجی^۴

می‌توان گفت اسکناس خارجی، چک‌های مسافرتی، حوالجات و اسناد اعتباری خارجی از مصادیق ارز می‌باشند. علی‌رغم اعلام نظر در اینمورد این بورس به صورت رسمی در کشور، فعالیت ندارد و این نیاز در حال حاضر از طریق بانک‌ها و بازارهای غیررسمی رفع می‌شود.^۵

گفتار سوم - بورس انرژی

طلب خود دریافت نموده است، باید انتقال یا گروهی را در دفتر انبار عمومی به ثبت برساند. البته قبض رسید کالا و برگ وثیقه به وسایل دیگر نیز قابل نقل و انتقال می‌باشند، ولی در این صورت مدارک دیگری باید نقل و انتقال را تأیید نمایند، در صورتی که با ظهرنویسی نسبت به مبلغ طلب مورد وثیقه با صاحب کالا مسئولیت تضامنی پیدا می‌کند و از این جهت قبوض رسمی انبار اوراق تجاری قابل معامله محسوب می‌شوند. البته قبض رسید یا برگ وثیقه را می‌توان از طریق ظهرنویسی جداگانه یا توأم به دیگری منتقل نمود. و این سند در مقابل ثالث هم معتبر می‌باشد بدین نحو که ذینفع در ظهرنویسی می‌تواند تقاضای ظهرنویسی با قید نام و نام خانوادگی و محل اقامت او و میزان وام با قید تاریخ در دفاتر انبار و در ظهر برگ وثیقه ثبت شود.

^۱ - ستوده تهرانی، حسن، پیشین، ص ۲۰۹.

^۲ - foreign exchange

^۴ - ستوده تهرانی، حسن، پیشین، ص ۲۰۹.

^۵ - Devises

^۵ - فنایی، سیدمجتبی، ۱۳۸۹، خودآموز بورس، شرکت اطلاع‌رسانی و خدمات بورس، چاپ هفتم، ص ۱۶.

پس از آنکه به لحاظ قانونی بر اساس ماده ۹۵ قانون برنامه سوم توسعه و ماده ۱۵ قانون برنامه چهارم بستر قانونی لازم جهت ایجاد بازارهای تخصصی بورس کالا فراهم گردید، ایده مربوط به راه اندازی بورس انرژی نیز قوت گرفت. شورای عالی بورس بنا به درخواست سازمان بورس طی مصوبه مورخ ۱۳۹۰/۳/۳۰ جهت پذیرش و معامله برق، نفت، گاز و سایر حامل های انرژی با صدور مجوز تأسیس شرکت بورس انرژی موافقت نموده است.^۱

گفتار چهارم - بورس اوراق بهادار

بورس اوراق بهادار، بررسی است که در آن اوراق بهادار مورد معامله واقع می شود. به نحوی که در ماده یک قانون تأسیس بورس اوراق بهادار (مصوب ۱۳۴۵) قانونگذار آورده اند: «بورس اوراق بهادار بازار خاصی است که در آن داد و ستد اوراق بهادار توسط کارگزار بورس طبق مقررات این قانون انجام می گیرد.»

در ادبیات اقتصادی «بورس اوراق بهادار»^۲ گاهی به نام «بازار سهام»^۳ نیز خوانده می شود. معادل های انگلیسی این دو عنوان نیز که به طور مترادف و با معنی یکسان بکار برده می شوند. و لغت «پرتفوی»^۴ به معنی موجودی اوراق بهادار یا سبد سهام است.^۵

«بورس اوراق بهادار» متشکل از بورس، که قبلاً تعریف آن گذشت و «اوراق بهادار»^۶ که در تعریف آن آمده: «اسناد مالی که در معاملات بورس و بانکی قابل نقل و انتقال و دارای نرخ

^۱ - بایسته های حقوق بازار سرمایه، (اصول)، تهران، انتشارات بورس، چاپ اول، ص ۵۳. (تا پیش از صدور مجوز تأسیس بورس انرژی، معاملات نفت به موجب مصوبه مورخ ۱۳۸۹/۱۲/۹ شورا در بورس کالا قابل انجام بود. به موجب مصوبه اخیر حتی الامکان شکل گیری بورس نفت به عنوان یک بورس مستقل پیش بینی شده بود که با تشکیل بورس انرژی موضوعیت خود را از دست داد).

۲- Stock Exchange

۳- Stock Market

۴- Profolio

۵ - امانی، علی و دوانی، غلامحسین، پیشین، ص ۳۹.

۶- Valeurs Mobilieres

باشد.^۱ ولی پس از تصویب قانون بازار اوراق بهادار در مرداد ماه ۱۳۸۴ تأثیر عظیمی بر بورس به عنوان یک نهاد فعال در بازار سرمایه ایران گذاشت. و با تصویب این قانون، قوانین مغایر نیز لغو گردید. بورس اوراق بهادار برابر قانون تأسیس بورس اوراق بهادار (مصوب ۱۳۴۵) فاقد شخصیت حقوقی مستقل بوده و جزئی از سازمان کارگزاران بورس بوده است.^۲

برابر تعریف مقرر در بند ۳ ماده یک قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴، بورس اوراق بهادار: «بازاری متشکل و خود انتظام است که اوراق بهادار در آن توسط کارگزاران و یا معامله گران طبق مقررات این قانون، مورد داد و ستد قرار می گیرد. و بورس اوراق بهادار در قالب شرکت سهامی عام تأسیس و اداره می شود.».

در بند ۲ ماده یک قانون بورس اوراق بهادار (مصوب ۱۳۴۵) دو نوع اوراق بهادار معرفی شده بود که عبارت بودند از «سهام شرکتهای سهامی و اوراق قرضه صادر شده از طرف شرکتها و شهرداریها و مؤسسات وابسته به دولت و خزانه داری کل». که به جهت ربوی بودن اوراق قرضه از تفصیل بحث در مورد آن صرف نظر می کنیم.

لایحه قانون تجارت (مصوب ۱۳۴۷) راجع به شرکتهای سهامی عام و خاص، انتشار دو نوع اوراق بهادار را برای این شرکتها پیشبینی کرده بود: سهام (ماده ۲۴ به بعد) و اوراق قرضه (ماده ۵۱ به بعد). شورای نگهبان در روزنامه رسمی شماره ۱۵۴۹۷ مورخه ۱۳۷۷/۲/۲۴ و همچنین در نامه شماره ۴/۳۰/۱۳۷۴۳ مورخ ۱۳۸۴/۸/۱۹ به مجلس شورای اسلامی لایحه بازار اوراق بهادار، اوراق قرضه را ربوی دانسته و خلاف موازین شرع تلقی کرده بود. البته، قانونگذار با تصویب قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت این اوراق را جایگزین اوراق قرضه نمود، که شرکتهای سهامی نیز می توانند آنرا منتشر کنند.^۳

^۱ - جعفری لنگرودی، محمد جعفر، پیشین، ص ۹۶، ش ۷۴۳.

^۲ - بند یک ماده ۱۰ قانون تأسیس بورس اوراق بهادار مصوب ۱۳۴۵.

^۳ - اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت شرکتهای سهامی، جلد دوم، تهران، انتشارات سمت، چاپ سیزدهم، پاییز ۱۳۸۹، ص ۷۴.

دارایی‌های مالی مورد معامله در بورس را می‌توان سهام شرکت‌ها، اوراق مشارکت و... دانست، که به نحو رسمی و در بازار متشکل، دائمی و معین به نام بازار اوراق بهادار مورد خرید و فروش واقع می‌گردد.^۱ تمام معاملاتی که روی اوراق بهادار پذیرفته شده در بورس انجام می‌شود در تالار بورس به دست کارگزاران و معامله‌گرانی صورت می‌گیرد که عضو بورس هستند.^۲ در این معاملات ما با انواع بازار اعم از: بازار پول و سرمایه، بازار اولیه^۳ و بازار ثانویه^۴ مواجه ایم که در هر کدام از این بازارها از ابزارهای مالی متفاوتی همانند: اسناد خزانه^۵، پذیرش بانکی^۶، اوراق تجاری^۷ و گواهی سپرده استفاده می‌شود.

نمودارهای زیر ارکان بورس اوراق بهادار، بازار اوراق بهادار و بورس اوراق بهادار تهران را نشان می‌دهد.

^۱ - ساداتی، علیرضا، آموزش سرمایه‌گذاری در بورس، تهران، نشر فیبا، چاپ اول، ۱۳۸۸، ص ۲.

^۲ - مهران فر، محمدرضا، پیشین، صص ۱۱ و ۱۲.

۱ - Primary market

۲ - Secondary market

^۳ - اسناد خزانه، اوراق بهادار کوتاه مدتی است که توسط دولت منتشر می‌شوند و سر رسید آنها به طور معمول سه ماه، شش ماه و یک سال است. این اسناد هنگام فروش به صورت تنزیل (به مبلغی کمتر از مبلغ اسمی) به فروش می‌رسند و در تاریخ سر رسید دارنده آن مبلغ اسمی سند را دریافت می‌کند. انتشار و باز خرید این اوراق توسط بانک مرکزی و به نمایندگی از دولت انجام می‌شود. انتشار چنین اوراقی در کشور ما مرسوم نیست.

^۴ - پذیرش بانکی عبارتست از: دستور پرداخت مبلغی معین به حامل آن در تاریخ معینی از سوی یک مؤسسه تجاری در وجه یک بانک تجاری خصوصی، بنابراین وقتی که بانک مزبور دستور را بپذیرد به عنوان یک پذیرش بانکی شناخته می‌شود.

^۵ - اوراق تجاری، نوعی اوراق قرضه کوتاه مدت (با سر رسید ۲۷ روز یا کمتر) است که توسط شرکت‌های مالی و مؤسسات غیرمالی منتشر می‌شود. بازپرداخت این اوراق به وسیله خاصی تضمین نمی‌شود و مانند اسناد خزانه به صورت تنزیل شده به فروش می‌رسند و بازده آنها به روش نرخ تنزیل محاسبه می‌شود.

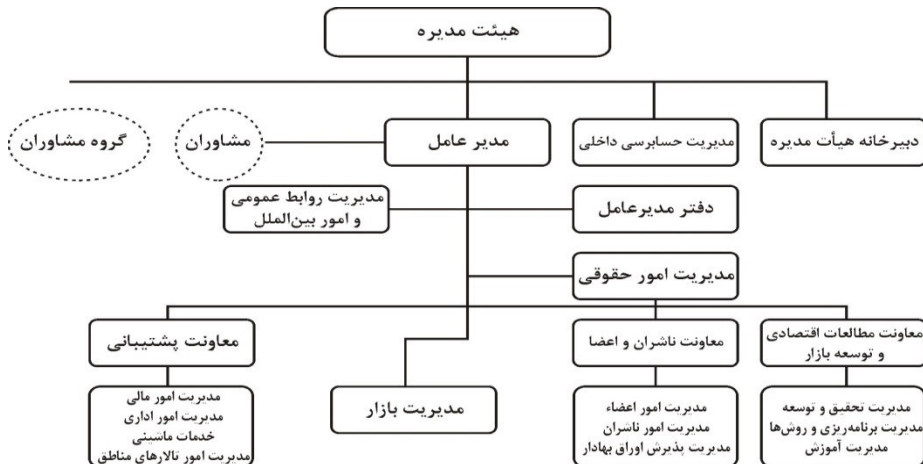
نمودار (۱-۱) ساختار بورس اوراق بهادار (۱۳۴۵)^۱

نمودار (۲-۱) ساختار بورس اوراق بهادار (۱۳۸۴)^۲

نمودار (۲-۱) ساختار بورس اوراق بهادار تهران (شرکت سهامی عام)^۳

^۶ - مهران فر، محمدرضا، پیشین، ص ۲۰.

^۷ - مهران فر، محمدرضا، پیشین، ص ۲۱.

^۳ - مهران فر، محمدرضا، پیشین، ص ۲۰.